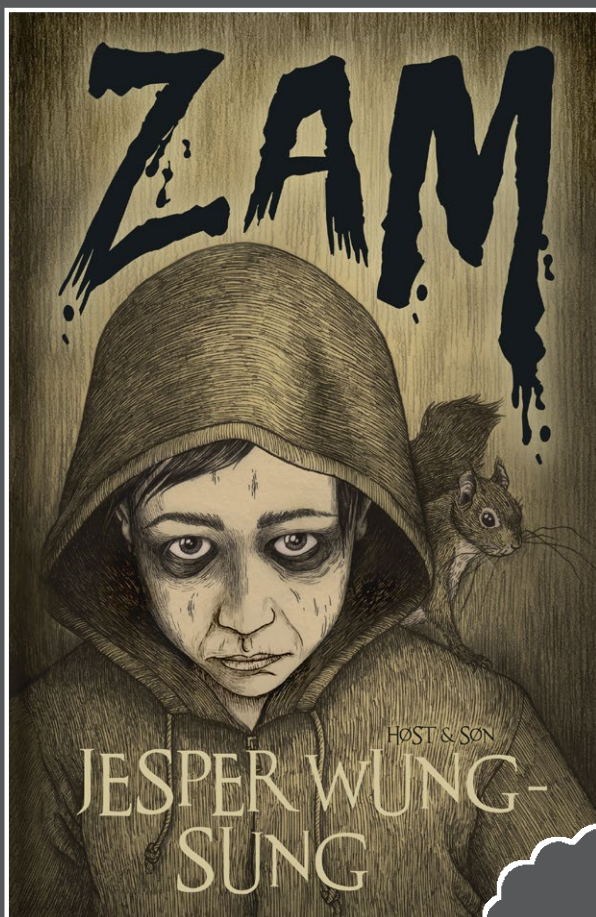

LITTERATURGUIDE

Maria Louise Bjørn Bjerrum og Lisa Gardum Andersen

Jesper Wung-Sung

Zam

Litteraturliste til *Zam*

© Maria Louise Bjørn Bjerrum og Lisa Gardum Andersen og

Høst & Søn/ROSINANTE & CO, København 2016

1. udgave, 2016

Omslagstegninger: John Kenn Mortensen

Grafisk tilrettelæggelse: Christensen Grafisk

Høst & Søn er et forlag i ROSINANTE & CO

Købmagergade 62, 3. | Postboks 2252 | DK-1019 København K

rosinante-co.dk

Indhold

- 4 **Præsentation af *Zam***
- 7 **Indgangsvinkler til værket**
- 7 Værkets samlede udtryk
- 9 *Undervisningsforslag*
- 12 Forfatterskabslæsning
- 16 *Undervisningsforslag*
- 18 Intertekstualitet
- 19 *Undervisningsforslag*
- 20 Litteratur og samfund
- 22 *Undervisningsforslag*
- 23 **Litteraturliste**
- 23 Skønlitteratur
- 23 Faglitteratur
- 23 Internetkilder

Præsentation af Zam

Det er mærkeligt at leve i et land, hvor mennesker synes, at hunde er vigtigere end zombier som mig, tænker Zam. Jeg ligner jo menneskene meget mere, jeg kan både tale og skrive - og så går jeg oven i købet pænere end de fleste (Wung-Sung 2015, side 48-49).

Ovenstående citat stammer fra hovedpersonen i Jesper Wung-Sungs roman *ZAM* (2015), der handler om zombiedrengen Zam. Han ønsker inderligt at blive accepteret og være en del af den verden, han lever i. Men zombier er på tålt ophold i det etablerede samfund, og store dele af befolkningen og politikerne ønsker ikke, at hans slags bliver egentlig integreret. De er bange for det fremmede, og for det potentielt farlige, som zombierne grundet deres natur bærer med sig. Og Zam må gang på gang konstatere, at han lever i et parallelsamfund.

Zam vil gerne modbevise, at zombier pr. definition er farlige og burde lukkes inde i lejre eller aflives. Han vil gerne gå i skole og leve som en helt almindelig dreng. Og det går også meget godt et langt stykke af vejen lige indtil den dag, da det lykkes den evindelige plageånd i skolen, Oscar, at provokere Zam til at bide ham. Herefter bliver Zam smidt ud af skolen.

Zam forsøger at få livet til at gå videre, men der er ikke meget hjælp at hente. Hverken fra hjemmefronten, hvor hans familie netop er symbolet på alt det, som befolkningen frygter – de evigt kødhungrende zombier. Zams familie lever deres eget liv i den uhumske lejlighed i zombieghettoen, og de kommer

kun ud, når Zam ikke har fodret dem tilstrækkeligt med kød fra fryseren og dårlige hospitalsserier i fjernsynet. Den moralske opbakning får Zam fra den tidligere klassekammerat, Sofie, som han er hemmeligt forelsket i. Hun ser ham, som den han er og tilstræber at være, nemlig en god dreng og en loyal ven.

Zam forsøger at søge forskellige jobs, men han må sande, at han ikke har de samme muligheder som andre, fordi han er zombie. Mange har ikke lyst at til ansætte zombier, og de zombier som rent faktisk har et arbejde laver ofte det, som helt almindelige mennesker ikke gider at beskæftige sig med. De holder reklameskiltene i det lokale storcenter eller er levende mannequiner i udstillingsvinduerne.

Lyder problematikken bekendt og aktuel? *ZAM* er et værk, hvor Jesper Wung-Sung med et stilsikkert tag i kunsten sætter en lup op for læserens øje til den hverdag, som vi alle ved, er virkelighed for mange, men som vi ikke har lyst til at forholde os til. Vi bliver på en raffineret måde konfronteret med temaer som fremmedhad og frygt, og hvad den cocktail kan føre med sig.

ZAM er et overflødighedshorn i danskundervisningen, og værkets uhyggelige aktualitet på det tematiske niveau er et af de elementer, der gør *ZAM* til et enestående værk i danskundervisningen netop nu. Her er en fortælling, der tager en højaktuel samfundsproblematik ind i klasselokalet og viser, hvordan vi kan se på os selv og hinanden på en ny måde. Som læser oplever man endnu engang det, som Jesper Wung-Sung gang på gang har bevist er et af hans helt store evner, nemlig at konfrontere sin læser med de tabuer, som vi ikke altid ønsker at se i øjnene. Her er ikke tale om endnu en time i samfundsfag med stof hentet fra verdens brændpunkter – Jesper Wung-Sung sender på en

helt anden kanal og frekvens, og det er sjældent, at man som dansklærer i den grad får højaktuelle, globale problemstillinger serveret i ungdomslitteraturen. Med *ZAM* får eleverne en oplagt mulighed for at opleve det litteraturen kan, nemlig at agere en væsentlig platform til at italesætte tabuer. Her kan vi konfrontere virkeligheden uden, at vi slår os rigtigt på den. I *ZAM* taler vi ikke om de rigtige bådflygtninge, der dagligt søger lykken i Europa eller om de fremmedfjendske grupperinger, der brænder asylcentre af, men derimod om de overnaturlige zombier, hvis liv til forveksling minder om noget fra vores verden.

Udover værket er indholdet også værd at hæfte sig ved. På forsiden kigger Zam frem under hættetrøjen med sine mørke rander under øjnene. Han ser læseren lige i øjnene. Bogens softcover giver en silkeblød fornemmelse og står som en skarp kontrast til titlens flåede, bloddryppende og blanksorte bogstaver. Men vi stopper ikke her. Bogens højre hjørne er blevet mærket af et bid, og virker som et taktilt blikfang, da det fremstår lysende hvidt mod sidernes ellers sorte kanter. Her er bidt ind til benet!

Inde i værket er der ved hvert kapitel vignetter i form af et egern, der skiftevis fremtræder pelset, blødt og levende, mens det i næste kapitel er skrællet for kød og blod, og skelettet står nøgent tilbage. På titelbladet ses en svane, der majestætisk glider under titlen, mens den dykker lidt længere nede på siden.

Dette omslag er kort sagt ikke til at overse, og allerede inden romanen er åbnet, er læsningen af *ZAM* i gang, og de intertekstuelle referencer og æstetiske udtryk kalder på en fortolkning.

Ovenstående uddybes, konkretiseres og eksemplificeres yderligere i resten af denne litteraturguide.

Indgangsvinkler til værket

Når man skal arbejde med et værk, kan mange indgangsvinkler anvendes. Imidlertid kan det være givtigt at fokusere sin læsning, analyse og fortolkning ved at udvælge én eller flere anskuelser. Desuden kalder forskellige værker naturligvis på forskellige fokuser, og nedenfor findes forslag til forskellige teorier og indgangsvinkler, som arbejdet med *ZAM* kan tage udgangspunkt i.

Afsnittet »Det samlede værks udtryk« hænger primært sammen med undervisningsdelen, der handler om den første introduktion til romanen og til arbejdet efter endt læsning. De resterende teorier og undervisningsforslag kan arbejdes med, som det passer den enkelte lærer, idet de ikke er lavet i en kronologi, der afkræver et arbejde i en særlig rækkefølge.

Værkets samlede udtryk

I litteraturundervisningen i dag bruges der meget tid på før-læsningsdelen i arbejdet med et værk. Dette har høje danskfaglige kvaliteter både i forhold til at skærpe elevernes forforståelse, i forhold til at træne deres kompetencer også, hvad angår billeder, altså visual literacy, og i forhold til at øge elevernes fokus på sammenhængen mellem form og indhold og det æstetiske udtryk, allerede inden læsningen påbegyndes.

Når man taler om det samlede værks udtryk, bruger man indenfor litteraturteori begrebet *ikonotekst*. Og når man beskæf-

tiger sig med ikonoteksten er hele bogen i fokus. Det vil sige alt fra omslagets billedside til omslagets tekst- og bagsidetekst til værkets format og taktile niveau. Den franske litteraturteoretiker Gérard Genettes har blandt andet beskæftiget sig med intertekstualitet (mere om dette i afsnittet længere fremme) og herunder også det samlede værks udtryk, som han benævner *paratekstualitet*. Betegnelsen beskæftiger sig ligesom begrebet ikonotekst med informationer, der så at sige overskrider tekstens ramme.

Parateksten vil forme læserens reception, altså forståelse for teksten, ved at lade handlingen begynde allerede før, bogen er åbnet. Indenfor det paratekstuelle begreb beskæftiger Genettes sig med yderligere to underdelinger, nemlig *peritekst*, der så at sige er i fysisk kontakt med bogen – fx titel, undertitel, omslag, med videre og *epitekst*, der ikke er i direkte fysisk kontakt med bogen. Det være sig eksempelvis andre tekster af samme forfatter, interviews med værkets forfatter, eller andre tekstlige ytringer, der omhandler teksten, fx anmeldelser eller lignende.

Netop det paratekstuelle fokus giver mening i arbejdet med *ZAM*, hvor omslaget, som nævnt i afsnittet ovenfor, i høj grad vækker læserens nysgerrighed på både det taktile og indholdsmæssige niveau. Peri- eller ikonoteksten har altså en meget stærk appel i værket, hvilket også er tilfældet i mange andre nyere værker, hvor intet er overladt til tilfældighederne, hvad angår blandt andet omslag. Desuden har Wung-Sung en helt særlig stemme, en sproglig særegenhed og tematiske fokuser, der gør det relevant at kigge nærmere på epiteksten, altså fx andre af forfatterens værker. Et oplagt værk til et sprogligt komparativt arbejde kunne være *Ud med Knud* (2014), der har nogenlunde samme målgruppe som *ZAM*. Mere om det nedenfor.

Undervisningsforslag

Periteksten – förlæsning

Inden læsningen af selve fortællingen, er det relevant at opholde sig ved *ZAM*s peritekstuelle elementer. Før nedenstående opgaver påbegyndes kan læreren med fordel holde et kort oplæg, hvor netop begrebet peritekstualitet præsenteres.

- ◆ Lad eleverne undersøge forsiden og nedskrive følgende iagttagelser:
 - Hvilke kontraster findes på værkets forside? Hvilken fortolkningsmæssig betydning kan de have? De kan fx opholde sig ved modsætningen mellem bogens matte soft cover og titelbogstavernes blanksorte og glatte overflade. Desuden kan billedet af drengen på forsiden og egernet på skulderen vække en undren – hvorfor sættes en uhyggelig dreng i sammenhæng med et dyr, der vækker associationer til noget sødt og uskyldigt?
 - Titlen *ZAM* er skrevet på forsiden på en særlig måde – hvordan kan denne fortolkes? Her kan tankernes ledes hen på blodstænk og noget, der nærmest er flået.
 - Hvilken stemning skaber forsidens farvevalg for indtrykket af bogen?
 - Lav en ydre personkarakteristik af drengen på forsidebilledet. Gem arbejdet til efter endt læsning.

- ◆ Eleverne kan videre beskæftige sig med følgende opgaver til periteksten:
 - *ZAM* synes mørk, idet også siderne er indfarvet i sort, ligesom både for- og bagsatsblade. Biddet nederst i højre hjørne af bogen efterlader en oplevelse af at være trængt ind til benet af bogen.

- Hvilken symbolsk betydning kan dette bid have for værkets indhold?
- Hvilken effekt har de indfarvede sorte sider for det første indtryk af bogen?
- Lad eleverne vende bogen om og opholde sig ved bagsiden:
 - Læs bagsideteksten og lav derpå en hurtigskrivningsøvelse: Hvad handler *ZAM* om? Inddrag personkarakteristikken af drengen på forsiden i denne skriveøvelse.
 - Over bagsideteksten ses en svane, hvilken sammenhæng kan denne have med bagsidens tekst? Flere opgaver til svanebilledet findes i afsnittet »Intertekstualitet«.

Epiteksten – efter endt læsning

Når *ZAM* er læst kan eleverne opholde sig ved værkets komposition ved at bemærke og forholde sig til vignetterne af egernet, der, som tidligere nævnt, fremstilles i modsætningsfyldte forfatninger. Hvilken sammenhæng med indholdet har disse vignettens udtryk? Hvilken betydning har egernet for *Zam* og for hele handlingens forløb? Her kan blandt andet fokuseres på, hvordan dyret kommer til at symbolisere den tryghed og oplevelsen af at blive set samt at være noget for nogen, hvilket *Zam* savner.

Et arbejde med *ZAMs* paratekstualitet er også relevant efter endt læsning og arbejde med det primære værk. Derpå kan der lukkes op for udsyn til anden tekst om værket, andre illustrationer fra forsiden illustrationer og andre værker af samme forfatter. Mere om sidstnævnte i afsnittet »Forfatterskabslæsning«.

Illustrator og forfatter John Kenn Mortensen står bag forsideillustrationen på *ZAM*, og det kan være interessant at hæfte sig ved hans særlige tegnestil og den stemning, som han sætter i

sine illustrationer. Et arbejde med billedsiden skærper elevernes *visual literacy*, altså evnen til at læse og fortolke billeder.

- ◆ Lån John Kenn Mortensens billedbog *Turen gennem midnatsskoven* (2015) og lad eleverne undersøge, hvilke fællestræk der er på forsidebilledet af *ZAM* og denne. Et fordybelsesområde kan være at undersøge og sammenligne titlernes typografi og reflektere over, hvilke betydning disse kan have for indtrykket af et værks tematik og stemning. Desuden kan eleverne forsøge at lave en karakteristik af Mortensens tegnestil og stemning, der findes i hans illustrationer, og reflektere over, hvorfor/hvorfor ikke han er en velvalgt forsideillustrator til *ZAM*.
- ◆ Eleverne kan endvidere udvælge et opslag fra *Turen gennem Midnatsskoven* eller et billede fra John Kenn Mortensens Instagramprofil, JOHNKENNMORTENSEN, der tematisk kan kobles til *ZAM*. Med en argumentation for valget af billede og en analyse kan eleverne præsentere billedet for resten af klassen.

I et videre arbejde med det paratekstuelle kan eleverne finde anmeldelser af *ZAM* på internettet og lade dem løse følgende opgaver i sammenhæng med dette:

- ◆ Analyser anmeldelserne: Er de overvejende positive eller negative? Hvilke argumenter bruger anmelderen i sin argumentation for sin holdning? Eleverne skal her være tekstnære og komme med konkrete eksempler.
- ◆ Stemmer anmeldernes oplevelser af værket overens med elevernes? Hvorfor/hvorfor ikke?
- ◆ Eleverne kan derpå skrive egne anmeldelser af *ZAM*, hvor de inddrager nogle af de elementer, de har arbejdet med i analysearbejdet med værket.

Videre kan et arbejde med det epitekstuelle tage afsæt i en undersøgelse af en forfatters særlige skrivestil, hvilket næste afsnit omhandler.

Forfatterskabslæsning

Som tidligere nævnt er Jesper Wung-Sung en mester udi litteratur, der sætter tabuerne på dagsordenen. Som han selv udtrykker det, kan litteraturen være et eminent forum til at italesætte det, vi ikke bryder os om at tale højt om. Det kan fx være børn og unge, der rammes af kræft. Dette emne har været berørt flere gange i forfatterskabet bl.a. i det store gennembrud med romanen *En, to, tre Nu* (2001), som anses for at være Jesper Wung-Sungs entre i folkeskolens danskundervisning.

Senest har døden haft en central rolle i romanen *Ud med Knud*, hvor hovedpersonen er den 12-årige dreng William, der er dødssyg af kræft. Men døden får ikke lov til at stå alene i Jesper Wung-Sungs fortællinger om død. Alle følgelidelserne inddrages også, herunder forældrenes kamp for at holde modet oppe hos sig selv, hos hinanden og hos deres syge barn, hvilket kombineres med barnets stille iagttagelser af, hvordan alting alligevel ændrer sig også i forældrenes levevis og samvær, når døden lurser i kulissen.

I andre titler stiller Jesper Wung-Sung sin læser konfronterende spørgsmål. Er det i orden at henrette en ung dreng, der har slået et andet barn ihjel, eller kan et mord forklares og måske ligefrem retfærdiggøres? Er det rimeligt at nogle må dø, så andre kan overleve? Er vi altså villige til at ofre en hel skole med lærere og børn for til gengæld at forhindre, at en dødelig virus spredes til resten af samfundet, eller er det en medmenneskelig pligt

at hjælpe og forsøge at redde dem, som er ramt? Disse spørgsmål giver naturligt plads til læserens refleksion over egen etik og moral, og derved kan værkerne efterlade sig spor i læseren. I et interview med lektor i dansk Søren Fanø fortæller Jesper Wung-Sung, at han har en tro på, »[...] *at litteraturen kan ændre menneskers liv, og at den gør det muligt at tale om alt.*« (Fanø 2014, side 258). Eller sagt på en anden måde:

»*Bogen skal komme ligeså overraskende som et træår - den skal ramme læseren hårdt og præcist.*« (Fanø 2014, side 261)

Jesper Wung-Sungs kunstneriske signatur, udover de tabubelagte tematikker, er hans leg med sproget og hyppige brug af intertekstuelle referencer. Et kendetegn der også har været med til give hans værker klassikerstatus i folkeskolens ældste klasser. I *ZAM* ses et naturligt fokus på Jesper Wung-Sungs sprogleg allerede ved romanens titel. Zam er hovedpersonen, men kort inde i værket kan læseren erfare, at Zam og hans brødre Zim og Zum alle har navne, der klinger ens og kæder dem sammen i deres fælles slægtsskab, zombieerne. Navnene markerer også et andet forhold, der er med i Zams zombiefamilie nemlig, at de kun kommunikerer via enstavelsesord, der er trukket sammen til den mindst mulige udtale. For en zombie skal kommunikationen være så effektiv som muligt, hvorfor de ikke anstrenger sig med at konstruere sætninger. Et eksempel på dette metasproglige træk ses blandt andet i den eksistentielle samtale, som Zam forsøger at have med sin far om farens oprindelige liv:

»*Far?*« siger Zam.

»*Ahr,*« grynter hans far.

»*Hvad tror du, at du var, før du blev zombie?*« spørger Zam.

»*Altid ... Zom-bie,*« snerrer far. (Wung-Sung 2015, side 33)

Den stakato-lignende opdeling af ordene gør, at læseren gøres bevidst om den monotome lyd, der kommer fra zombiernes dialoger, og samtidig markeres den store kontrast, der er mellem Zam og resten af hans familie. Zam har tillært sig at talte korrekt. Men bliver han nervøs, svigter resultaterne af træningen, og han kludrer i ordstillingerne, hvilket ses, da han ringer Sofie op efter episoden på skolen:

»For helvede, Zam!«

»Ked det af er jeg!, siger Zam. (Wung-Sung 2015, side 45)

Et andet eksempel på sproglige finesser ses på side 62, hvor Zam gør rent efter sin familie, der har pateret og ædt schæferhunden Fido inde på stuegulvet:

I dag finder Zam også gulvspand og klud frem og vasker stuegulvet for resterne af Fido. Han gør det, mens han finder på passende afskedsord:

»Magen til hund skal man lede længe efter,« siger han og samler hår, hudrester og en halestump sammen. (Wung-Sung 2015, side 62).

Legen med den sprogelige vending er med til understrege det morbide i det sceneri, der netop har udfoldet sig i stuen, og det stiller skarpt på det groteske endeligt, som familiehunden Fido blev udsat for.

Endnu et eksempel ses, da Zam efter at være blevet smidt ud af skolen forsøger at søge et job som flaskedreng og kommer forbi et skilt, hvorpå der står:

FlasKedrenG søGes (Wung-Sung 2015, side 73)

Sammen med Zam skal læseren her anstrenge sig for at forstå, hvad der står på skiltet, og til trods for at Zam klarede sig godt i skolen, har han alligevel store problemer med at finde et arbejde i den virkelige verden.

Da zombierne må give efter for overmagten og bliver lukket inde i lejren, er der en zombie, der gentager ordet; *Hel-dags-regn* flere gange. At det netop er dette ord Jesper Wung-Sung lader den sige, lukker endnu engang op for mulige fortolkninger for, hvorfor dette ord? Og skal der her findes en sproglig medbetydning, som Jesper Wung-Sung også har benyttet tidligere i forfatterskabet? Er det en zombies sorg og modløshed, det udtrykkes med netop dette ord?

I arbejdet med Jesper Wung-Sungs forfatterskab er det oplagt at undersøge hans brug af gentagelser, som er endnu et stilistisk træk ved hans skrivestil. Det er forskelligt fra værk til værk, hvilken funktion gentagelserne har. I romanen *Ud med Knud* er gentagelserne med til at understrege Knuds personlighed som en irriterende og bedrevidende type. Knuds afrundende kommentar til sine egne udtalelser er ofte vendingen ... *og resten er litteraturhistorie*. Sagt med andre ord: Jeg ved bedst.

I *ZAM* benyttes gentagelser til at markere Zams stræben efter at være ligesom en helt almindelig dreng. I et forsøg på at nå dette mål har han studeret, hvordan almindelige mennesker går. Zombier vender skosnuderne indad og slæber fødderne, mens almindelige menneskers gang er som følger:

1. *Man sætter først hælen i jorden.*
2. *Man ruller hen over fodballen.*
3. *Man sætter af med tæerne.* (Wung-Sung 2015, side 11)

Denne manual til menneskers gangart kører som en remse i Zams hoved, når han går på gaden, og den bliver et symbol på hans anstrengelser for at blive accepteret og en del af samfundet.

Jesper Wung-Sung har primært skrevet ungdomsbøger om drenge, og *ZAM* indskriver sig også i denne kategori. Forfatteren har udtrykt, at han finder ungdomsårene interessante, da det er i ungdommen, man træffer valg og lader sig påvirke af oplevelser, som kan være med til at præge resten af ens liv. Som nævnt indledningsvist i denne litteraturguide kan *ZAM* fungere som et værk, der sætter en højaktuel samfundsdebat på programmet i litteraturundervisningen. Med *ZAM* etablerer Jesper Wung-Sung muligheden for en vigtig og central diskussion om, hvordan vi som samfund ønsker at håndtere de problemer, vi stilles overfor, og læserne må forholde sig til, hvad der skal være det styrende element i deres liv -angsten eller åbenhed, men også om de tør at være parate til at få modbevist de gængse opfattelser af en særlig gruppe mennesker. Mere om *ZAM*s samfundskritik og undervisningsforslag til dette findes i afsnittet »Litteratur og samfund«.

Undervisningsforslag

Læreren præsenterer et oplæg om Jesper Wung-Sungs forfatterskab, og herefter skal eleverne undersøge, hvordan forfatterens særlige kendetegn ses i *ZAM*. Nedenstående spørgsmål kan anvendes i dette arbejde.

- ◆ Hvilke tabubelagte tematikker præsenteres i *ZAM*?
- ◆ Lav en karakteristik og sproglig analyse af zombiernes interne kommunikation.
 - Hvilken effekt har det for læserens oplevelse af zombierne, at deres sprog er, som det er?
 - Hvilken kontrast skaber det sproglige virkemiddel mellem Zam og resten af hans familie og mellem zombier og mennesker generelt?
 - Hvilken betydning har Zam og hans brødres navne? Hvorfor har Wung-Sung anvendt disse navne – har de en medbetydning?
- ◆ Find eksempler på leg med sproglige- og faste vendinger i romanen og undersøg, hvilken betydning disse har.
- ◆ Undersøg hvordan Wung-Sung ved hjælp af humor og leg med sproget markerer, hvordan zombierne betragter hverdagsting med nye øjne. Tag eventuelt udgangspunkt i følgende citater:
 - *»Pi-ge ... Læk-ker,« grynter zombien med basketballkasketten. Ja, tænker Zam. Hun er lækker. Meget lækker – men ikke på den måde. (Wung-Sung 2015, side 56).*
Og
»E-le-va-tor«, savler Zim. »Helt ... fyldt ... take ... away ... box ...«. (Wung-Sung 2015, side 60).
- ◆ Zam repeterer ofte sin »gå-remse«, når han færdes på gaden. Hvorfor gentages netop denne så ofte?

Intertekstualitet

Tekster står aldrig alene, de taler på forskellige måder med andre, tidligere skrevne tekster enten eksplicit eller implicit. Dette gør sig, som allerede nævnt, også gældende i *ZAM*, hvor Jesper Wung-Sung allerede på bogens omslag indikerer en intertekstuel reference. På bagsidens øverste del er nemlig afbildet en svane. En svane, som læseren allerede møder igen på de første sider i bogen og på titelbladet, hvor det i et H.C. Andersen-citat bliver klart, hvad svanen skal lede læserens tanker hen på, nemlig eventyret om den grimme ælling:

»O Gud skee lov!« sukkede Ællingen, »jeg er saa styg at selv Hunden ikke gider bide mig!« H.C. Andersen: Den grimme Ælling (Wung-Sung s.5).

Denne intertekstuelle reference påvirker vores måde at anskue læsningen af romanen på, og vi må reflektere over, hvorfor netop denne er valgt, og hvorfor den er placeret i romanen, som den er. Mere om dette længere fremme.

Når intertekstualitet skal forstås som tekstteori kan det være et udgangspunkt at kigge på genrebetegnelser, som en overordnet måde at se en sammenhæng mellem tekster på, altså hvordan dens mellem-tekstlige forbindelser (*inter* betyder mellem på latin) hænger sammen (Friis, s. 145). Hvad kendetegner romanen som genre, og hvordan kan vi genkende disse træk ved et givent værk? Desuden findes der i nyere litteratur flere og flere værker, som kan anskues som »genre-hybrider«, hvor flere genrer blandes, og hvor disse genrebrud og/eller sammensmeltninger er med til at skærpe opmærksomheden på netop denne del.

Som vi ser det med H.C. Andersen-citatet på de første sider i *ZAM*, kan intertekstualitet af denne karakter meget let spores. En anden og mere skjult form for intertekstualitet er *hentydningen*. Her findes ikke et direkte citat og henvisning til kilden, derfor kræver det, at læseren kender det andet værk, som referencen har en relation til. I *ZAM* ses et eksempel på en intertekstuel hentydning her, hvor referencen er skrevet uden direkte kilde eller i citatform, men derimod via Zams forståelse af Astrid Lindsgrens fortælling om Emil fra Lønneberg:

Ideen til stolpen fik Zam fra en bog, de havde læst i skolen. Den handler om en lyshåret dreng med runde blå øjne, røde kinder og meget lige, hvide tænder. Han har helt sikkert også frisk ånde, for han er på alle måder frisk; nogle gange også for frisk. Så laver drengen noget, der ikke altid lige er planlagt som ballade – men som ender som ballade. Og så bliver drengen spærret inde i værkstedet af sin far (Wung-Sung, s. 39).

På den måde kan det at kigge på intertekstuelle referencer i arbejdet med et værk altså både være forholdsvis enkelt og på samme tid kræve en større forhåndsviden fra sin læser. Når man kigger på intertekstualitet, findes i denne sammenhæng også andre tekstualiteter, fx *paratekstualitet*, et begreb, som allerede er blevet foldet ud i afsnittet »Værkets samlede udtryk«.

Undervisningsforslag

- ◆ Hvilken tematisk sammenhæng har de intertekstuelle referencer til henholdsvis *Den grimme ælling* (1843) og *Emil fra Lønneberg* (1963) med *ZAM*.
 - Hvorfor er Zam så fascineret af Emil? Hvilke fællestræk er der mellem de måder, de to drenge føler sig på i deres

familier og i samfundet generelt? Skriv i denne sammenhæng en personkarakteristik med fokus på Zams indre, og sammenlign denne med den ydre personkarakteristik fra før læsningsarbejdet. Hvilke modsætninger findes i elevernes to karakteristikker? Kan disse eventuelle modsætninger sættes i forbindelse med, hvordan denne konflikt mellem det indre og det ydre føles for Zam?

- Lav et såkaldt *Venn-diagram*, hvor to cirkler overlapper hinanden og således skaber tre dele. I overlappet i midten skrives fællestræk for Zam og Emil, og i de to resterende sider skrives særtræk for de to drenge. Samme øvelse kan laves med Zam og Den Grimme Ælling.

- ◆ Lad eleverne undersøge værket for flere intertekstuelle referencer. På side 50 i værket taler Zam for eksempel om fortællingen om *Huckleberry Finn*. Hvad handler den om? Hvordan kan den hænge sammen med tematikken i *ZAM*? Efter biddet på Oscar forsøger Zam at sone det uskyldstab, der her sker ved at hjælpe og beskytte Oscar i hans nye zombietilværelse. På den måde bliver *ZAM* ligesom *Huckleberry Finn* en slags dannelsesrejse, hvor sammenhold og flugten fra magthavere er det centrale omdrejningspunkt. For at tydeliggøre referencen til Mark Twains roman og *Huckleberry Finn*, kan læreren oplæse et uddrag fra denne.

Litteratur og samfund

Indenfor dansk litteraturvidenskab brød ideologikritikken igennem i 1960'erne. Den ideologikritiske metode handler om at se litteraturen i en historisk sammenhæng, at litteraturen er et forsvar eller et opgør med det eksisterende samfund (Schou,

s. 151-152). Ideologikritikken er ikke længere fremherskende, men det betyder ikke, at der ikke findes litteratur, der enten direkte eller indirekte kommenterer på samfundsmæssige tendenser.

ZAM kan, som tidligere nævnt, på flere planer læses ind i en historisk og samfundsmæssig kontekst, idet hele bogens handling og tema netop i dag er højaktuelt: Hvordan behandler vi dem, der er anderledes? Jesper Wung-Sung tematiserer dette på en måde, så læseren får indsigt i, hvordan det kan opleves at skille sig ud, idet synsvinklen netop ligger hos de anderledes, nemlig zombierne. På samme tid udspilles handlingen på en måde, der kan ses som en kommentar til og/eller en art karikatur af, hvordan fx politikere håndterer emner som integrationsproblematikken i dag.

Når man læser *ZAM*, er det således svært ikke at associere zombie-temaet med den aktuelle flygtningesituation. Og når politikerne i værket fx forslår, at zombierne skal bære et tydeligt z-mærke og desuden flytter dem fra deres ghetto til et decideret indespærret område, ledes tankerne nødvendigvis hen til dystre perioder af verdenshistorien.

Med alle disse klare samfundsmæssige- og historiske referencer er det altså oplagt også at kigge på disse i litteraturarbejdet med værket. I undervisningsforslagene findes konkrete eksempler på, hvordan *ZAM* kan læses med samfunds- og historiefaglige briller. Også i en tværfaglig sammenhæng.

Undervisningsforslag

Læreren kan som indledning introducere eleverne til, hvordan litteratur kan skrive sig ovenpå faktiske historiske begivenheder og kommentere på samfundsaktuelle debatter. Som et eksempel på dette kan et uddrag af Josefine Ottensens *Havenisserne flytter ind* (2015) læses højt af læreren, idet også dette værk indirekte kommenterer på, hvordan vi modtager andre folkeslag. Endvidere kan Oskar K og Dorte Karrebæks billedbog *Lejren* (2011) højt læses i sin fulde længde for at tydeliggøre, hvordan den refererer til Anden Verdenskrig.

Derpå kan klassen deles i to, hvor den ene gruppe (fordelt i flere mindre grupper) skal undersøge ZAMs historiske referencer, mens den anden gruppe forholder sig til, hvordan værket indskriver sig i en aktuel samfundsmæssig sammenhæng. For begge grupper kan det være relevant at opholde sig ved den *hatecrime*, som grupperingen »Blå Himmel« repræsenterer i ZAM. Grupperne, der arbejder med et samfundsmæssigt fokus kan undersøge referencen til det politiske parti »Gyldent Daggry«, som pt opererer i Grækenland og til hatecrime generelt, mens den historiske gruppe kan opholde sig ved »Blå Himmels« reference til Nazi-partiet i Tyskland i 30'erne. Til dette arbejde kan undervisningsportalerne www.historiefaget.dk, www.samfundsfaget.dk og www.newsskole.dk anvendes.

Efter arbejdet kan de to grupper præsentere deres analyser for hinanden med konkrete teksteksempler, der refererer til deres undersøgelsesfelt.

Litteraturliste

Skønlitteratur

- Andersen, H.C (1843): *Den grimme ælling*. Gyldendal
- K, Oscar og Karrebæk, Dorte (2011): *Lejren*. Høst og Søn
- Lindgren, Astrid (1963): *Emil fra Lønneberg*.
- Mark Twain (1884): *Huckleberry Finn*. Gyldendal
- Mortensen, John Kenn (2015): *Turen gennem midnatsskoven*. Forlaget Carlsen
- Ottesen, Josefine (2015): *Havenisserne flytter ind*. Høst og Søn
- Wung-Sung, Jesper (2001): *En, to, tre – nu!* Dansk lærerforeningens forlag
- Wung-Sung, Jesper (2013): *Skolen*. Høst og Søn
- Wung-Sung, Jesper (2014): *Ud med Knud*. Høst og Søn.
- Wung-Sung, Jesper (2015): *ZAM*. Høst og Søn

Faglitteratur

- Fanø, Søren (2014): *Jesper Wung-Sung – et forfatterskab*. Høst og Søn
- Friis, Elisabeth: Intertekstualitet. I Mølgaard m. fl. (red.) (2012): *Litteratur. Introduktion til teori og analyse*. Aarhus Universitetsforlag.
- Schou, Søren: »Ideologikritik«. I Fibiger, Lükten og Mølgaard (red.) (2003): *Litteraturens tilgange – metodiske angrebsvinkler*. Gads Forlag.

Internetkilder

[Instagram/JOHNKENNMORTENSEN](#)

www.historiefaget.dk

www.samfundsfaget.dk

www.newsskole.dk

Følg med om nyt inden for børnelitteraturen på vores blog:
laerervaerelset.dk

